

Κορνήλιος Καστοριάδης

ΜΑΗΣ 1968

Το άρθρο του Κορνήλιου Καστοριάδη που δημοσιεύεται εδώ γράφτηκε με αφορμή το βιβλίο των Λυκ Φερρύ και Αλαίν Ρενώ. «*Η σκέψη του '68*» (εκδ. Gallimard, 1985). Στο βιβλίο των Γάλλων συγγραφέων υποστηρίζεται ότι: α) οι ρίζες του σημερινού κύματος ατομικισμού βρίσκονται στο Μάη του '68 και β) ιδεολογικά το κίνημα του Μάη αντιστοιχούσε και ανταποκρινόταν στις απόψεις των δημιουργών του στρουκτουραλισμού, του «θανάτου

των ανθρώπων», του «τέλους της ιστορίας» κτλ. - Αλτουσέρ, Λακάν, Φουκώ, Ντερριντά κλπ.

Το άρθρο του Κ. Καστοριάδη πρωτοδημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Rouvoirs*, (αρ. 39) το Νοέμβριο του 1986.

(Στο «Αντί» αναδημοσιεύεται με την άδεια του συγγραφέα του με συντομεύσεις και σε μετάφραση από τα γαλλικά του Μπάμπη Λυκούδη).

Με το κίνημα του Μάη συντελέστηκε μια τεράστιας έκτασης ανακοινωνικοποίηση, έστω και αν αποδείχτηκε παροδική. Οι άνθρωποι δεν αναζητούσαν τη ζεστασιά και τη μυρωδιά ο ένας του άλλου - ούτε ζητούσαν μονάχα να «είναι μαζί». Εμπνέονταν όλοι από τις ίδιες διαθέσεις: αρνητικά, μια τεράστια απόρριψη της κενής ματαιότητας και της στομφώδους βλακειάς που χαρακτηρίζαν τότε το ντεγκωλικό καθεστώς όπως χαρακτηρίζουν και σήμερα το καθεστώς Μιτεράν - Σιράκ θετικά, την επιθυμία μεγαλύτερης ελευθερίας για τον καθένα και για όλους. Οι άνθρωποι ζητούσαν την αλήθεια, τη δικαιοσύνη, την ελευθερία, την κοινότητα. Δεν μπόρεσαν να βρουν τις θεσμοσμένες μορφές που θα ενσάρκωναν σε διάρκεια τις επιδιώξεις αυτές. Και —πράγμα που σχεδόν πάντοτε ξεχνιέται— ήσαν μειοψηφία μέσα στη χώρα. Η μειοψηφία αυτή κατάφερε να επιβληθεί για πολλές εβδομάδες, χωρίς τρομοκρατία και βία: απλώς επειδή η συντριπτική πλειοψηφία ντρεπόταν για τον εαυτό της και δεν τολμούσε να παρουσιαστεί δημόσια. Η μειοψηφία του Μάη θα μπορούσε ίσως να γίνει πλειοψηφία αν είχε προχωρήσει πιο πέρα από τη διακήρυξη και τη διαδήλωση. Αυτό όμως απαιτούσε μια δυναμική άλλου τύπου, στην οποία προφανώς δε θέλησε ούτε

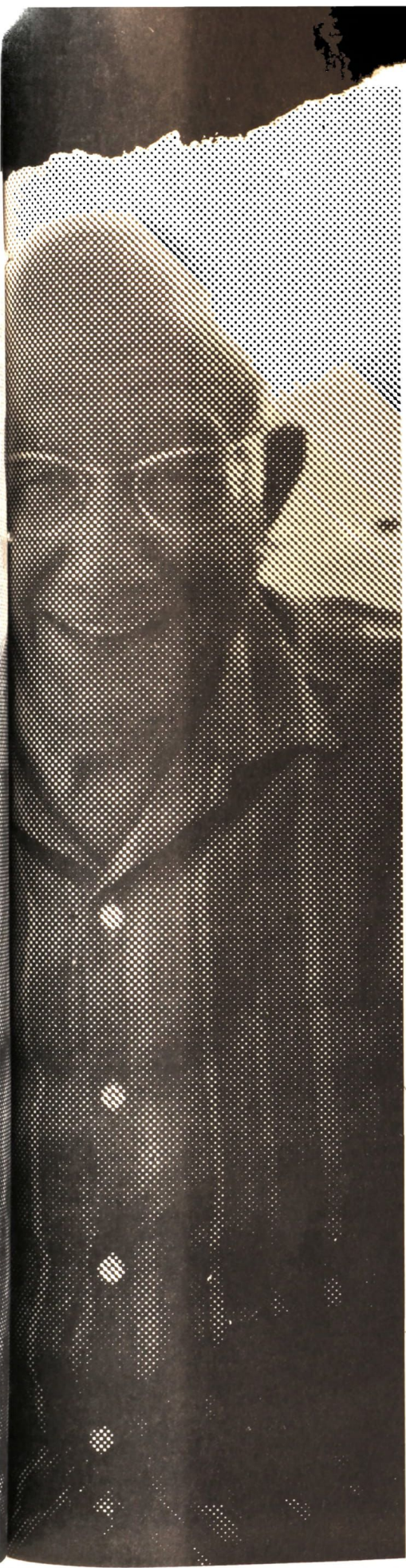
μπόρεσε να μπει. Αν θέλει κανείς να καταλάβει πού βρισκόταν ο «ατομικισμός» τον Μάη του '68, ας αναλογιστεί αυτό που, μετά την τροποποίηση των συμφωνιών της Γκρενέλ, επισφράγισε τη συντριβή του κινήματος: τον επανεφοδιασμό των βενζιναδίκων. Η τάξη αποκαταστάθηκε οριστικά, όταν ο μέσος Γάλλος μπόρεσε ξανά, μέσα στο αμάξι του, μαζί με την οικογένειά του, να τσουλίζει προς την εξοχική κατοικία του ή το χώρο όπου κάνει το πικ-νικ του. Αυτό που επέτρεψε, τέσσερις εβδομάδες αργότερα, να ψηφίσει 60% υπέρ της κυβέρνησης.

Ακόμα περισσότερο δεν μπορούμε ωραία και απλά να αγνοούμε, όπως είναι τώρα η μόδα, το «περιεχόμενο» του κινήματος, δηλαδή την ουσία των αιτημάτων και τη σημασία των τύπων και μορφών δραστηριότητας. Η «ιδεολογική» ατμόσφαιρα του Μάη —όπως και, ουσιαστικά όλων των κινήματων της δεκαετίας του '60— ήταν ένα μείγμα «παραδοσιακών επαναστατικών» ιδεών και κριτικής, ή ξεπεράσματος, συχνά υφέρποντος και συγκεχυμένου, των παραδοσιακών μορφών και περιεχομένων του «εργατικού» ή «σοσιαλιστικού» κινήματος. Αυτό φαίνεται ακόμη και στη σύγχυση και στις αυταπάτες πολλών από αυτούς που συμμετείχαν.

Ακόμη και οι χειρότεροι φανακισμοί

που εμφανίσθηκαν πριν, κατά και μετά τον Μάη, στηρίζονταν στην επιθυμία να πραγματοποιηθεί κάπου μια κατάσταση συλλογικής, αυτοοργανωμένης και αυθόρμητης δραστηριότητας. Όσοι ήταν «κινεζόφιλοι» δεν ήταν επειδή έλπιζαν ότι η Κίνα θα οικοδομούσε μια ναζιστική ή έστω και «λενινιστική» κοινωνία, αλλά γιατί ονειρεύονταν ότι στην Κίνα γινόταν μια αληθινή επανάσταση, ότι οι μάζες παραμέριζαν τη γραφειοκρατία, ότι οι «ειδικοί» είχαν ξαναμπει στη θέση τους κλπ. Το ότι η επιθυμία αυτή μπόρεσε, στη συγκεκριμένη περίπτωση, να δημιουργήσει αυταπάτες «δυνάμει» εγκληματικές, είναι άλλο θέμα. Η «Μεγάλη Πολιτιστική Προλεταριακή Επανάσταση» όμως δοξαζόταν επειδή σήμαινε (νόμιζαν) απελευθέρωση της δραστηριότητας και της δημιουργικότητας του λαού — όχι επειδή ευνοούσε την εισαγωγή του ταιϊλορισμού ή της βιομηχανικής τεχνικής.

Η κριτική ή η άρνηση των παραδοσιακών μορφών οργάνωσης χαρακτήρισαν το κίνημα· συμπληρωματικά, θα έπρεπε να καταλάβουμε τι σημαίνει, ως περιεχόμενο, μια μορφή όπως το sit-in ή η ανοιχτή συνέλευση. Κυρίως όμως θα έπρεπε να πάψουμε να εκκενώνουμε ωραία και απλά ή να φορτώνουμε λάθρα στο φορτηγό του ατομικισμού, τις σημαντικές τροποποιήσεις της κοινωνικής πραγματικότητας (και θέσμησης) που εισήγαγαν τα κινήματα της δεκαετίας του '60 και που αποτελούσαν *ρητό στόχο τους*. Μήπως η ελευθερία της αντισύλληψης ή της έκτρωσης κατολίσθησε από το πεδίο της αυτονομίας των υποκειμένων προς το πεδίο ενός χωρίς αρχές ηδονισμού, επειδή η κοινωνία εξελίχθηκε όπως εξελίχθηκε; Τα κινήματα της δεκαετίας του '60 δεν είχαν λοιπόν καμιά σχέση με τις τροποποιήσεις στις σχέσεις μεταξύ γονέων και παιδιών ή μεταξύ των δυο φύλων — ή μήπως θα έπρεπε να δούμε αυτές, τις τροποποιήσεις μαζί με τον Ρεζί Ντεμπραί, σα «νίκη της παραγωγικής λογικής», σα νίκη του «νόμου του εμπορευματοικού αντικειμένου» και της «κεφαλαιοκρατικής ιδεολογίας»; Το γεγονός ότι οι μαύροι στις Ηνωμένες Πολιτείες κατάφεραν να αμβλύνουν κάπως τις φυλετικές διακρίσεις που υφίστανται, δεν παρουσιάζει κανένα ενδιαφέρον από την άποψη της ατομικής και κοινωνικής αυτονομίας; Και η αμφισβήτηση των παραδοσιακών περιεχομένων και μορφών διδασκαλίας, όπως και του παραδοσιακού τύπου σχέσης διδάσκοντος / μαθητού — με τα λίγα αποτελέσματά της που παραμένουν ακόμη εγγεγραμμένα στην πραγματικότητα — γιατί έχει αποσιωπηθεί εντελώς;

Μήπως έχουμε πια πλήρως προσχωρήσει στις θέσεις που πομπωδώς διατυμπάνιζε ο Αλτουσέρ, ήδη από τα 1964, απέναντι στα πρώτα σημάδια της φοιτητικής δυσαρέσκειας, ισχυριζόμενος ότι κανείς δε μπορεί να θέσει υπό αμφισβήτηση το περιεχόμενο (ή τη δομή) της εκπαί-

δευσης, δεδομένου ότι έχει ως αποστολή της να μεταδώσει την επιστημονική και αντικειμενική γνώση; Ξεχάσαμε ότι, πριν από το 1968, για τις κατεστημένες εξουσίες όπως και για τις «αριστερές» οργανώσεις, ένα μόνο σχετικό με την εκπαίδευση πρόβλημα ήταν αποδεκτό: το πρόβλημα των υποτροφιών και των πιστώσεων για την παιδεία; Το γεγονός ότι σήμερα, χάρη στην Παλινόρθωση και στο όργανό της στον τομέα της παιδείας, τον κ. Σεβενεμάν, έχουμε επανέλθει στο μίσος της «παιδαγωγικής» και το γεγονός ότι το καθεστώς επωφελήθηκε από την αντίδραση που ξεσήκωσαν κάποιοι υπερθεματισμοί και εξτρεμισμοί — γελοίοι και επιζήμιοι, εδώ όπως και παντού — για να εξαλείψει τα βαθύτερα προβλήματα, δεν αλλάζει σε τίποτα το ζήτημα. Θα ήθελα να μου αμφισβητήσει κάποιος, έστω για ένα δευτερόλεπτο, με λογικά επιχειρήματα, το δικαίωμα των μαθητών να θέσουν, μόλις είναι ικανοί να το κάνουν, το ερώτημα: Γιατί και σε τι αυτό που μας μαθαίνετε είναι ενδιαφέρον και σημαντικό; Πολύ θα ήθελα να αναιρέσει κανείς την ιδέα ότι η αληθινή εκπαίδευση συνίσταται και στο να κάνεις τους μαθητές να έχουν το θάρρος και την ικανότητα να θέσουν αυτού του είδους τα ερωτήματα και να τα στηρίξουν με επιχειρήματα.

Πόσο παράδοξο να αποκαλείται σήμερα «σκέψη του '68»¹ ένα σύνολο συγγραφέων που η φήμη τους εξαπλώθηκε μετά την αποτυχία του Μάη '68 και των άλλων κινήματων της περιόδου, και οι οποίοι δεν έπαιξαν τον παραμικρό ρόλο ακόμη και στην πιο αόριστη «κοινωνιολογική» προετοιμασία του κινήματος, τόσο επειδή οι ιδέες τους ήταν εντελώς άγνωστες σ' αυτούς που συμμετείχαν όσο και γιατί ήταν διαμετρικά αντίθετες με τις τάσεις τους, εκφρασμένες ή όχι. Η διανομή στη διάρκεια της νύχτας των οδοφραγμάτων του Καρτιέ Λατέν, μιας ανθολογίας κειμένων των συγγραφέων που αναλύονται από τους Φερρύ και Ρενώ θα είχε προκαλέσει, στην καλύτερη περίπτωση, γέλιο ατελείωτο και, στη χειρότερη, θα είχε διαλύσει τους συμμετέχοντες και το κίνημα. Η πασίγνωστη φράση στους τοίχους της Σορβόνης: *Αλτουσέρ είσαι άχρηστος*, δε χρειάζεται σχόλια.

Κανένας εχέφρων άνθρωπος στο Παρίσι της δεκαετίας του '60, γνωρίζοντας τον άνθρωπο και τα γραφτά του, δε θα είχε ονειρευτεί ότι θα ήταν δυνατό να είχε ο Λακάν οποιαδήποτε σχέση με ένα πολιτικό και κοινωνικό κίνημα. Ο Φουκώ δεν έκρυβε τις αντιδραστικές του θέσεις μέχρι το 1968 (μιλούσε βέβαια λιγότερο για τον τρόπο που τις έθεσε σε εφαρμογή στη διάρκεια μιας φοιτητικής απεργίας στο Κλερμόν - Φεράν στα 1965). Η εξέλιξη του υποκειμένου, ο θάνατος του ανθρώπου που οι άλλες ηλιθιότητες της γαλλικής ιδεολογίας, όπως την έχω αποκαλέσει², κυκλοφορούσαν ήδη από χρόνια. ►

Το αναπόφευκτο σύστοιχό τους, ο θάνατος της πολιτικής, μπορούσε να αποσφηνιστεί άνετα (και πράγματι αποσφηνίστηκε από τον Φουκώ, λίγο μετά τον Μάη '68: καθώς κάθε πολιτική είναι μια «στρατηγική», μόνο στην εγκαθίδρυση αντι-εξουσιών μπορεί να καταλήξει, επομένως εξουσιών). Ο θάνατος της πολιτικής είναι ολοφάνερα ασυμβίβαστος, με τις δραστηριότητες στις οποίες επιδόθηκαν αυτοί που έλαβαν μέρος στα κινήματα της δεκαετίας του '60 - συμπεριλαμβανομένου και του Μάη του '68.

Είναι πασίγνωστο —και προκαλεί έκπληξη που οι συγγραφείς του *Η σκέψη του '68* δεν το λαμβάνουν καθόλου υπόψη τους— ότι τα πρώτα αγγελτήρια των διαφόρων θανάτων —του υποκειμένου, του ανθρώπου, του νοήματος ή της σημασίας, της ιστορίας, κλπ.— είχαν σταλεί πολύ καιρό πριν από τον Μάη '68 από τους εκπροσώπους μιας ψευδοεπιστημονικής ιδεολογίας, του στρουκτουλαρισμού: κατά χρονολογική σειρά, από τον Λεβύ - Στρως, Λακάν, Μπαρτ, Αλτουσέρ. Και, πολύ πριν από τον Μάη του '68, είχε ασκηθεί κριτική στο στρουκτουραλισμό, ιδιαίτερα από το συγγραφέα των γραμμών αυτών, τόσο στο περιεχόμενό του σαν τέτοιο όσο και στις πολιτικές του επιπτώσεις³.

Όσοι έζησαν αυτή την περίοδο μπορούν να μαρτυρήσουν ότι το να δρας πολιτικά στις αρχές της δεκαετίας του '60 σε επαφή με κάποιους φοιτητικούς ή πανεπιστημιακούς κύκλους του Παρισιού, συνεπάγονταν τοποθέτηση εναντίον του στρουκτουραλισμού εν γένει και του Αλτουσέρ ειδικότερα, ο οποίος εξάλλου, όπως είπα και παραπάνω, δεν περίμενε και πολύ για να αντεπιτεθεί και να δηλώσει, από τα 1964, ότι προγράμματα και δομές διδασκαλίας ήταν εκ φύσεως εκτός «ταξικής πάλης», δηλαδή εκτός του πολιτικού ζητήματος.

Οι άλλοι συγγραφείς της «γαλλικής ιδεολογίας» τοποθετούνταν ρητά (όπως ο Φουκώ) ή σιωπηρά στη στρουκτουραλιστική σφαίρα επιρροής. Όλοι είχαν πει ό,τι είχαν να πούνε (αν υποθέσουμε ότι είχαν να πούνε...) αρκετά πριν από τον Μάη του '68, και με αρκετή «επιτυχία» (στην παριζιάνικη διανοήση και από εκδοτική άποψη), ώστε οι ιδέες τους να έχουν τον καιρό να ασκήσουν «επίδραση» στους δρώντες, όμως κανένα σημάδι τέτοιας επίδρασης δε βρισκόμαστε. Εκείνο που διαρκώς βρισκόμαστε είναι η κριτική της κατεστημένης τάξης πραγμάτων, οι περιφνηρές επικλήσεις της φαντασίας (ποια θα μπορούσε να είναι η σχέση τους με τον Φουκώ, τον Ντεριντά, τον Μπουρντιέ ή και τον Λακάν ακόμα!), βρισκόμαστε σίγουρα συνηγορίες υπέρ της ελευθερίας και της «απόλαυσης», προπάντων όμως συνηγορίες του σοσιαλισμού και μιας καινούριας κοινωνικής τάξης.

Και δεν μπορούσε να είναι αλλιώς. Ο

Λακάν, για παράδειγμα, μιλούσε για το μη-είναι (*dès-être*) του υποκειμένου πριν, όπως και μετά το '68. Πριν όπως και μετά, κανείς δε μπορούσε να διανοηθεί (πλην ίσως από μερικούς αθώους Αμερικανούς πανεπιστημιακούς του Μιντλ Γουέστ), ούτε ότι ο Λακάν ήταν επαναστάτης ούτε ότι ήταν ατομικιστής.

Ήταν σαφώς, αποκλειστικώς και κατηγορηματικώς, λακανοστάτης και λακανιστής. Η κεντρική του θέση ήταν ότι η σχέση (το ρήγμα) του υποκειμένου σημαίνει δομική και άρα ανυπερβλήτη αλλοτρίωση. Το κεντρικό ζήτημα κάθε πολιτικής δραστηριότητας, παρόν στη διάρκεια του Μάη, είναι το ζήτημα της θέσμησης. Ζήτημα που με φροντίδα αποκρύπτεται στο λακανισμό από τους νεφελώδεις φενακισμούς του «Νόμου» και του «συμβολικού», οι οποίοι ακριβώς προτάσσονται για να καταστήσουν αδύνατη κάθε διάκριση ανάμεσα στη «θετική ισχύ» και στη «δικαίω ισχύ» και να σταματήσουν έτσι σύρριζα την αναρώτηση που προηγείται κάθε πολιτικής δράσης. Από αυτή την άποψη, μπορούμε εύκολα να δούμε ότι οι άλλοι συγγραφείς τους οποίους συζητούν ο Φερύ ο Ρενώ, εξαρτώνται ουσιαστικά από τον Λακάν και ότι όλοι συμμερίζονται με αυτόν την ίδια παράκαμψη —ταυτόχρονα πονηρή και χυδαία— της στοιχειώδους ερώτησης: Ποια είναι λοιπόν, η θέση του δικού σας λόγου;

Τα αποτελέσματα του Μάη '68 στο μικρόκοσμο αυτό ήταν διπλά και φαινομενικά παράδοξα για να μην πούμε αντιφατικά. Αφενός, ο στρουκτουραλισμός διαλύθηκε, καθώς κανείς πια δεν τολμούσε να τον επικαλεστεί και οι πιο επιδέξιοι, όπως ο Φουκώ, διατεινονταν ότι δεν ήταν πια ή δεν ήταν ποτέ στρουκτουραλιστές. Αφετέρου, οι ίδιοι αυτοί συγγραφείς (και οι διάφοροι υποτελείς τους, αρχηγοί υποπαθρών κλπ.) προωθήθηκαν ταχύτατα σε ένα επίπεδο «επιτυχίας» και διασημότητας ποιοτικά διαφορετικό.

Αυτό όμως οφείλεται επίσης, και κυρίως, στην αποτυχία του Μάη του '68 —και εδώ βρίσκεται η κολοσσιαία πλάνη των Φερύ και Ρενώ. Εκείνο που πρόσφεραν εκ των υστέρων οι ιδεολόγοι είναι αφενός μια νομιμοποίηση των *οριών* (των περιορισμών, και τελικά: των ιστορικών αδυναμιών) του κινήματος του Μάη: δεν προσπαθήσατε να πάρετε την εξουσία και είχατε δίκιο, δεν προσπαθήσατε ούτε καν να συγκροτήσετε αντι-εξουσίες, και πάλι είχατε δίκιο, γιατί αντι-εξουσία σημαίνει εξουσία, κλπ. αφετέρου μια νομιμοποίηση της οπισθοχώρησης, της εγκατάλειψης, της μη-στράτευσης ή της επιμέρους και μετρημένης στράτευσης: όπως και να είναι, η ιστορία, το υποκείμενο, η αυτονομία, δεν είναι παρά μύθοι της Δύσης. Τη νομιμοποίηση αυτή θα την διαδεχτεί άλλωστε ταχύτατα το άσμα των Νέων Φιλοσώφων μετά τα μέσα της δεκαετίας του '70: η πολιτική έχει στόχο

της το όλο, άρα είναι ολοκληρωτική, κλπ. (και εξηγεί έτσι και την επιτυχία του άσματος). Πριν αναδιπλωθούν στην «εξοχική κατοικία» και στον ιδιωτικό βίο, και για να προβούν σε αυτό, οι άνθρωποι ένωσαν την ανάγκη μιας μίνιμουμ, ιδεολογικής δικαίωσης (μια και όλος ο κόσμος δεν έχει, δυστυχώς, την ίδια θαυμαστή ανεξαρτησία έναντι των χθεσινών πράξεων και λόγων του, όπως ο τάδε ή ο δεινά, για παράδειγμα). Αυτό ακριβώς εξακολουθούσαν να προσφέρουν οι ιδεολόγοι, με ελαφρά τροποποιημένες συσκευασίες.

Όσο για τις ιδεολογικές γενεαλογίες του Μάη '68, στο μέτρο που θα μπορούσαμε να δώσουμε «συγκεκριμένες» παραβολές και στο μέτρο που το θέμα παρουσιάζει ενδιαφέρον, έχουν λεπτομερειακά περιγραφεί από τους Πιέρ Βιντάλ - Νακέ και Αλαίν Σναπ στο *Ημερολόγιο της φοιτητικής Κομμούνιας* και συνοψίζονται εύστοχα από τους Ντανιέλ και Γκαμπριέλ Κον - Μπεντίτ, όταν γράφουν στον *Gauchisme* (σ. 18-19) ότι το βιβλίο αυτό θα μπορούσε να είχε αντικατασταθεί «από μια ανθολογία κειμένων που έχουν δημοσιευθεί στο *Socialisme ou Barbarie*, στο *L' internationale situationniste*, στο *Information et correspondance ouvrières*, στο *Noir et Rouge*, στις *Recherches libertaires* και, σε μικρότερο βαθμό, στα τροτσκιστικά περιοδικά».

Ο Μάης '68 και τα άλλα κινήματα της δεκαετίας του '60 δείχνουν την επίμονη επιβίωση και τη δύναμη του στόχου της αυτονομίας, που μεταφράστηκε τόσο στην άρνηση του καπιταλιστικο-γραφειοκρατικού κόσμου όσο και στις καινούριες ιδέες και πρακτικές που τα κινήματα αυτά επιτόνησαν ή διέδωσαν. Όμως μαρτυρούν επίσης τη διάσταση *αποτυχίας*, μέχρι τώρα φαινομενικά αδιαχώριστη από τα σύγχρονα πολιτικά κινήματα: τεράστια δυσκολία θετικής συνέχισης της κριτικής της κατεστημένης τάξης πραγμάτων, αδυναμία επωμισμού του στόχου της αυτονομίας, ως αυτονομίας ταυτόχρονα ατομικής και κοινωνικής μέσω της εγκαθίδρυσης συλλογικής αυτοκυβέρνησης. (Εξ ου και, μετά την κατάρρευση του κινήματος, οι πολλαπλοί και πολλαπλώς κωμικοί εκτροχιασμοί προς τις τροτσκιστικές και μαοϊκές μικρο-γραφειοκρατίες, προς τη μαο-σπόντεξ ρευστοποίηση ή προς τον ψευδο-«ανατρεπτικό» ιδεολογικό μηδενισμό).

Όμως η αποτυχία αυτή είναι παρούσα από την αρχή της σύγχρονης εποχής. Είναι οι αξιωματικοί που βάζουν τελικά γνωση στο στρατό των Roundheads και ο Κρόμβελ που γίνεται λόρδος προστάτης. Είναι η Νέα Αγγλία που ξαναπέφτει εντεύθεν, αντί να προχωρήσει εκείθεν, της γραμμής του Τζέφερσον (η Αμερική του Τοκβίλ είναι μια κοινωνία ταυτόχρονα εξιδανικευμένη και παρωχημένη). Είναι η Γαλλία που οπισθοχωρεί μπρος στη

Ο Μάης '68
και τα άλλα
κινήματα
της δεκαετίας
του '60 δείχνουν
την επίμονη
επιβίωση και τη
δύναμη του
στόχου της
αυτονομίας, που
μεταφράστηκε
τόσο στην
άρνηση του
καπιταλιστικ-
ογραφειοκρα-
τικού κόσμου
όσο και στις
καινούριες ιδέες
και πρακτικές
που τα κινήματα
αυτά επινόησαν
ή διέδωσαν

συνέχιση του τεράστιου έργου που άρχισε ανάμεσα στα 1789 και 1792 — εξ ου το ελεύθερο πεδίο που αφέθηκε στους Ιακωβίνους, κι έπειτα η Τρομοκρατία. Είναι η Ρωσία του 1917 όπου οι μπολσεβίκοι καταλαμβάνουν την εξουσία ερήμην του πληθυσμού και εγκαθιδρύουν το πρώτο ολοκληρωτικό καθεστώς της σύγχρονης εποχής.

Η αποτυχία αυτή, περιττό να το υπενθυμίσουμε, σπάνια είναι πλήρης. Τα κινήματα αυτά τις πιο πολλές φορές καταλήγουν στην τυπική θέσμιση ορισμένων δικαιωμάτων, ελευθεριών, εγγυήσεων, υπό τις οποίες ζούμε πάντοτε. Σε άλλες περιπτώσεις, χωρίς να εγκαθιδρύουν τίποτα με την τυπική έννοια, αφήνουν βαθιά ίχνη στη νοοτροπία και στην καθημερινή ζωή των κοινωνιών: τέτοια ήταν αναμφισβήτητα η περίπτωση της Κομμουνίας του Παρισιού του 1871, τέτοια είναι

σίγουρα, το υπενθύμισμα πιο πάνω, η περίπτωση των κινήματων της δεκαετίας του '60.

Κατάσταση συνδεόμενη προφανώς με τον αντινομικό χαρακτήρα του πολιτικού φαντασιακού των Νέων Χρόνων. Φαντασιακό που από τη μια μεριά εγκυμονεί τον στόχο της αυτονομίας και της διαδοχικής της επέκτασης στα διάφορα πεδία θέσμησης του κοινωνικού: που, από την άλλη μεριά, δεν κατορθώνει παρά σπανιότητα και για πολύ λίγο, να αποδεσμευθεί από την παράσταση της πολιτικής — και της θέσμησης — ως αποκλειστικού φέουδου του κράτους και από την παράσταση αυτού του κράτους (που εξακολουθεί το ίδιο να ενσαρκώνει, ακόμα και στις πιο μοντέρνες κοινωνίες, την εικόνα μιας εξουσίας θείου δικαίου) ως μη ανήκοντος παρά στον εαυτό του. Έτσι στο σύγχρονο κόσμο μας, η πολιτική ως συλλογική δραστηριότητα (και όχι ως ειδικευμένο επάγγελμα) δεν μπόρεσε να παρουσιαστεί μέχρι τώρα, παρά μόνο ως σπασμός και παροξυσμός, ως κρίση πυρετού, ενθουσιασμού και λύσσας, ως αντίδραση στις καταχρήσεις μιας εξουσίας, πάντα εχθρικής και ταυτόχρονα αναπόφευκτης, εχθρός και μοίρα — κοντολογίς, μόνο ως «Επανάσταση». Μπορεί μερικοί να βρίσκουν πνευματώδη την ιδέα ότι το νόημα του Μάη '68 ήταν, τελικά η επέκταση των πωλήσεων βιντεο-κασετών πορνό.

Ίσως είναι λιγότερο πνευματώδες αλλά πιο γόνιμο, να δούμε στον Μάη και στα κινήματα του '60, τις πελώριες υποσχέσεις που εμπεριέχει δυνάμει η εποχή μας και τις τεράστιες δυσκολίες που δοκιμάζει η σύγχρονη ανθρωπότητα για να βγει από την ιδιώτευση, να πολιτικοποιηθεί, να αποφασίσει ότι η ενασχόληση με τις (συλλογικές) υποθέσεις της θα μπορούσε να είναι η συνηθισμένη και φυσιολογική της κατάσταση.

Η διάλυση των κινήματων της δεκαετίας του '60 σήμανε την απαρχή μιας φάσης οπισθοδρόμησης της πολιτικής ζωής στις δυτικές κοινωνίες, μιας φάσης της οποίας είμαστε μάρτυρες εδώ και δεκαπέντε περίπου χρόνια. Η οπισθοδρόμηση αυτή συμβαδίζει (είναι σχεδόν συνυμνη με ένα καινούριο κύκλο γραφειοκρατικοποίησης, ιδιωτικοποίησης και επιρροής των μαζικών μέσων «πληροφόρησης») με μια ισχυρή επιστροφή των αυταρχικών πολιτικών τάσεων μέσα στα φιλελεύθερα ολιγαρχικά καθεστώτα.

Έχει δικαίωμα κανείς να θεωρήσει ότι τα φαινόμενα αυτά είναι προσωρινά ή διαρκή, ότι μεταφράζουν μια ειδική στιγμή της εξέλιξης της σύγχρονης κοινωνίας ή ότι είναι η συγκυριακή έκφραση αξεπέραστων γνωρισμάτων της ανθρώπινης κοινωνίας. Δεν έχει όμως το δικαίωμα να ξεχνάει ότι χάρη σε αυτόν τον τύπο συλλογικής κινητοποίησης και μέσω

αυτού — που αντιπροσωπεύθηκε από τα κινήματα της δεκαετίας του '60 — η δυτική ιστορία είναι αυτό που είναι και οι δυτικές κοινωνίες έχουν διαμορφώσει προσχώσεις των θεσμίσεων και των χαρακτηριστικών που τις κάνουν, ίσως, αφετηρία και εφελθρία για κάτι άλλο.

Εδώ βρίσκεται η μόνη σημαντική διαίρεση. Υπάρχουν αυτοί που θεωρούν — όπως εγώ — ότι τα περιθώρια ελευθερίας που εμπεριέχει το σύγχρονο καθεστώς δεν είναι παρά υποπροϊόντα προσχώσεων που έχουν δημιουργηθεί εδώ και αιώνες από κινήματα τέτοιου τύπου: ότι χωρίς τα κινήματα αυτά το καθεστώς όχι μόνο δε θα είχε ποτέ δημιουργήσει τις ελευθερίες αυτές, αλλά θα τις είχε κάθε φορά αδυσώπητα περιορίσει (όπως συμβαίνει σήμερα) και, τέλος, ότι η ανθρωπότητα μπορεί σίγουρα να φτιάξει κάτι καλύτερο. Και υπάρχουν αυτοί που πιστεύουν — σπάνια το λησάν να το πουν, εκτός βέβαια από τη «δεξιά» αλλά τα επιχειρήματα και η συλλογιστική τους εκεί καταλήγουν — ότι έχουν βρει επιτέλους τη ζητούμενη μορφή ελεύθερης και δικαίας κοινωνίας (με μερικές ίσως μεταρρυθμίσεις που μένουν να γίνουν μέσα στην οποία και ζούμε). Η συζήτηση σταματά εδώ και ο καθένας κάνει τις επιλογές ή επικυρώνει τις επιλογές που έχει ήδη κάνει.

Αλλά παρόλα αυτά. Ακόμα και αν δεχτούμε ότι ζούμε το τέλος μιας περιόδου ιστορικής μέθης — που άρχισε, για δεύτερη φορά, εδώ και οχτώ αιώνες στις πρώτες αστικές κοινότητες της δυτικής Ευρώπης — το τέλος ενός ονειρικού ελευθερίας και αυτοκυβέρνησης, αλήθειας και υπευθυνότητας. Ακόμα και αν δεχτούμε ότι είμαστε επιτέλους σήμερα σε θέση να δούμε, με νηφάλιες αισθήσεις, τη μορφή που βρήκε τελικά η πολιτική κοινωνία, την οριστική αλήθεια της ανθρωπίνης υπόστασης υπό τη μορφή του Πασκουά και του Φαμπιούς, του Ερνύ και του Λεοτάρ, του Πλαιημπύ και των βιντεοκλιπς, της ποπ-φιλοσοφίας και της «μεταμοντέρνας» ρωσικής σαλάτας. Ακόμα και αν είχαν έτσι τα πράγματα, θα ήταν αλλόκοτο να δούμε σε όλα αυτά το «νόημα» του 1776 και του 1789, του 1871, του 1917 και του Μάη του '68, γιατί, ακόμα και με αυτή την εφιαλτική υπόθεση, το νόημά τους θα παρέμενε η απόπειρα να δημιουργηθούν άλλες δυνατότητες της ανθρωπίνης ύπαρξης. ■

1. Από τους Λ. Φερύ και Α. Ρενώ στο βιβλίο που αναφέραμε.

2. Βλ. La psychanalyse: projet et élucidation στο *Topique*, αρ. 19 (Απρίλιος 1977), αναδημοσιεύθηκε στο *Carrefours du Labyrinthe* Παρίσι, Seuil, 1978.

3. Αναδημοσιεύθηκε στο *Institution imaginaire de la société*, Παρίσι, Seuil, 1975. Και, αναδρομικά, το άρθρο μου *Les divertisseurs*, που δημοσιεύθηκε καταρχάς, στον *Nouvel Observateur* και αναδημοσιεύθηκε στο *La société Française*, Παρίσι 10/18, 1979.